

УДК637.1,332.1

А. Є. Величко,

к. е. н., с. н. с., директор, ЗНДЦ "Степагропромпродуктивність"

ORCID ID: 0000-0002-1421-2894

Р. М. Кухарук,

с. н. с., ЗНДЦ "Степагропромпродуктивність"

ORCID ID: 0000-0001-8729-9110

І. В. Маслова,

н. с., ЗНДЦ "Степагропромпродуктивність"

ORCID ID: 0000-0003-4189-0209

М. В. Пухлякова,

с. н. с., НДЦ "Кіровоградагропромпродуктивність"

ORCID ID: 0000-0001-9691-3258

DOI: 10.32702/2306-6792.2021.16.62

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ МОЛОКА ТА МОЛОЧНИХ ПРОДУКТІВ УКРАЇНИ

A. Velichko,

PhD in Economics, Senior Researcher, Director, Research Center "Stepagropromproductivity"

R. Kuharuk,

Senior Researcher, Research Center "Stepagropromproductivity"

I. Maslova,

Researcher, Research Center "Stepagropromproductivity"

M. Pukhlyakova,

Senior Researcher, Research Center "Kirovogradagropromproductivity"

STATE AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF THE MARKET OF MILK AND DAIRY PRODUCTS OF UKRAINE

Наведено основні результати моніторингу стану та перспектив розвитку вітчизняного ринку молока і молочних продуктів, а саме: розглянуто місце молока та молочних продуктів у світових ресурсах продовольчої продукції згідно з останніми рекомендаціями Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ); проаналізовано споживання молока і молочних продуктів по Україні, в розрізі областей та в країнах світу з урахуванням розвитку тваринництва, історичних традицій в харчуванні людей та раціональних науково обґрунтованих норм споживання молочних продуктів на одну особу в рік; розглянуто обсяги виробництва молока і молочної продукції за останні роки з урахуванням розвитку молочної галузі тваринництва України; проаналізовано баланс виробництва та споживання молока; вивчено рівень закупівельних цін на молоко від сільськогосподарських виробників в Україні та країнах Європейського Союзу, встановлено, що виробництво молока перебуває на межі збитковості, про що свідчить ціна реалізації; визначено експортно-імпортний потенціал молочного ринку України та наведено заходи для успішного та ефективного розвитку вітчизняного ринку молока та молочних продуктів, а саме: встановлення активної співпраці як між собою, так і з потенційними споживачами, активізація діалогу вітчизняних виробників молока та молочних продуктів, що виробляють якісну продукцію, із потенційними споживачами для просування її позитивного іміджу на створення системного експорту.

The dairy industry is a branch of the food industry that unites enterprises producing various dairy products from milk. The industry includes enterprises producing whole milk products, canned milk, milk powder, cheese, butter, cheese, ice cream, casein and other dairy products. Not only the welfare of the population but also the reduction of social tensions depends on the effective development of the dairy industry. The article presents the main results of monitoring the state and prospects of the internal market of milk and dairy products, namely: the place of milk and dairy products in world food resources in accordance with the latest recommendations of the World Health Organization (WHO); the consumption of milk and dairy products in Ukraine, by regions and countries of the world is analyzed, taking into account the

development of animal husbandry, historical traditions in human nutrition and rational scientifically based norms of consumption of dairy products per person per year; the volumes of milk and dairy products production for the last years are considered taking into account the development of the dairy industry of Ukraine; the balance of milk production and consumption is analyzed; the level of purchase prices for milk from agricultural producers in Ukraine and the countries of the European Union was studied, it was established that milk production is on the verge of stagnation, as evidenced by the selling price; export-import potential of the dairy market of Ukraine. One of the main tasks today for milk producers and processors is to establish active cooperation both with each other and with potential consumers, namely: to intensify the dialogue of domestic milk producers and dairy products that produce quality products with potential consumers to promote a positive image and create system exports. Organizations such as the Association of Milk Producers should actively work to stimulate the export of domestic products. Only through the joint efforts of the state, milk producers and processors can the domestic market of milk and dairy products become profitable and successfully export Ukrainian dairy products to European markets and markets of other countries.

Ключові слова: норма споживання молока і молочних продуктів, баланс виробництва та споживання молока, закупівельні ціни, експортно-імпортерський потенціал.

Key words: norm of consumption of milk and dairy products, balance of production and consumption of milk, purchase prices, export-import potential.

ВСТУП

Молочна промисловість — галузь харчової промисловості, що поєднує підприємства по виробленню різноманітних молочних продуктів з молока. До складу галузі входять підприємства з виробництва суцільномолочної продукції, молочних консервів, сухого молока, сиру, вершкового масла, бринзи, морозива, казеїну й іншої молочної продукції [1]. Молочна галузь є однією з провідних в харчовій і переробній промисловості й формує досить значний за обсягами ринок. Частка витрат населення на молочні продукти становить 15% від загальних витрат на харчування (це четверте місце після витрат на хлібобулочні, м'ясні, борошняні й макаронні вироби) [2]. Від ефективного розвитку молочної промисловості залежить не тільки добробут населення, а й зниження соціальної напруженості. Сьогодні в Україні біля 200 підприємств по переробці молока. З розвитком ринку молокопродуктів виникла конкуренція між його учасниками, у результаті чого виробництво готової молочної продукції все більшою мірою концентрується на великих підприємствах, які вкладають значні кошти в модернізацію виробництва, мобільно реагують на зміни кон'юнктури ринку, постійно збільшують свої асортименти [3].

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Молоко та молочні продукти займають вагоме місце у світових ресурсах продовольчої продукції. Молоко споживає майже все насе-

лення світу, цим обумовлено його виробництво в 191 країні світу. Попит на молоко та молочні продукти у світі знаходиться на високому рівні. Це пояснюється особливістю молока як сировини — його корисність і незамінність іншими продуктами харчування. Згідно з останніми рекомендаціями Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) у щоденний раціон повинні входити такі групи продуктів: м'ясо, риба, яйця — джерело білків та мінеральних речовин, картопля, хліб, крупи — джерело білків та вуглеводів, молоко і молочні продукти, у т.ч. йогурти і сири — джерело білків, вуглеводів, кальцію, вітамінів групи В, фрукти і овочі — джерело вітамінів та мінеральних речовин. Найбільшу питому вагу в щоденному раціоні займають молоко та молочні продукти і складають 1,6 кг на 1 особу або 56,6% [4]. Молоко — один із найважливіших продуктів харчування людини. У ньому містяться усі необхідні для людського організму поживні речовини в легкозасвоюваній формі. Склад молока залежить від багатьох факторів (породи тварин, стадії лактації, складу кормових раціонів) і не є постійним, але в середньому він характеризується таким вмістом поживних речовин, %: вода — 87,5; молочний жир — 3,8; молочні білки — 3,3; молочний цукор — 4,7; мінеральні речовини — 0,7 [5].

У створенні та розвитку ринку молока й молочних продуктів важливим чинником виступає формування попиту, який визначається рівнем споживання цього виду продукції та є

**Таблиця 1. Споживання молока та молочних продуктів
(на одну особу за рік, кг)**

№	Країна, область	Рік							
		2000	2005	2010	2015	2016	2017	2018	2019
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	Україна	199,1	225,6	206,4	209,9	209,5	200,0	197,7	201,7
2	Автономна республіка Крим	141,6	161,4	181,0	—	—	—	—	—
	області								
3	Вінницька	195,3	232,9	216,0	214,0	205,0	200,9	200,9	198,0
4	Волинська	264,4	268,8	240,1	221,3	210,0	210,1	202,4	206,9
5	Дніпропетровська	167,1	193,7	178,9	194,7	204,6	200,3	199,2	197,5
6	Донецька	157,3	196,1	178,2	171,2	169,3	161,7	165,5	170,4
7	Житомирська	260,3	282,9	243,1	230,8	218,8	207,2	215,5	209,0
8	Закарпатська	242,4	259,4	236,6	223,0	229,1	221,1	210,4	230,8
9	Запорізька	163,8	189,3	176,5	186,4	181,9	164,6	174,5	171,4
10	Івано-Франківська	295,0	302,7	264,7	259,3	281,4	273,0	260,3	276,7
11	Київська	201,5	208,5	196,3	222,8	221,7	204,6	203,6	211,2
12	Кіровоградська	209,4	228,3	202,9	27,8	202,8	199,8	198,7	213,8
13	Луганська	121,9	168,7	173,6	144,8	138,2	136,8	139,2	147,4
14	Львівська	264,8	258,3	210,5	235,5	232,7	214,4	205,2	215,3
15	Миколаївська	190,4	244,0	219,7	206,8	212,6	202,0	203,1	204,3
16	Одеська	164,0	213,9	185,0	194,5	188,0	180,7	190,3	185,8
17	Полтавська	221,0	246,5	219,7	223,6	217,9	210,0	199,2	201,5
18	Рівненська	239,4	271,5	246,5	213,1	203,5	198,8	188,3	191,7
19	Сумська	217,1	221,2	216,1	203,5	194,8	192,3	187,9	182,4
20	Тернопільська	288,2	278,1	237,2	235,1	245,7	236,2	231,2	245,1
22	Харківська	168,7	217,6	216,8	228,3	239,9	220,9	208,7	203,9
23	Херсонська	200,8	216,6	186,5	195,6	213,3	204,4	193,5	183,9
24	Хмельницька	268,6	282,9	242,1	233,0	225,1	223,4	208,3	208,2
25	Черкаська	216,3	248,4	221,2	226,9	221,1	206,2	214,2	216,6
26	Чернівецька	254,8	263,0	242,2	243,9	251,0	240,8	233,7	226,6
27	Чернігівська	280,4	280,5	251,7	239,2	226,7	217,7	214,6	210,5

Джерело: статистичний збірник "Баланси та споживання основних продуктів населенням України"/Державна служба статистики України, 2019.

одним з найважливіших, що впливають на розвиток виробництва і рівень конкурентоспроможності підприємств. У різних країнах світу споживання молока та молочних продуктів значною мірою варіює. Це пов'язано як із

Таблиця 2. Баланс молока по Україні в розрізі років, млн т

	2015	2016	2017	2018	2019
1	2	3	4	5	6
Виробництво молока	10,6	10,4	10,3	10,0	10,0
В т. ч. сільськогосподарськими підприємствами	2,7	2,7	2,8	2,8	2,8
в т. ч. особистими господарствами населення	7,9	7,7	7,56	7,3	7,2
Фонд споживання	9,2	9,2	8,8	8,7	8,6
Споживання молока, виробленого у власному господарстві	3,6	3,4	3,4	3,4	3,3
Споживання промислово переробленого молока	3,7	3,8	3,6	3,6	3,7
Споживання молока, придбаного у господарств населення	1,9	2,0	1,8	1,7	1,6
Експорт молочної продукції (в перерахунку на молоко)	0,7	0,5	0,85	0,83	0,9
Імпорт молочної продукції (в перерахунку на молоко)	0,1	0,1	0,13	0,17	0,2

Джерело: Український клуб аграрного бізнесу//ucab.ua/doing_agribusiness/agrarni_rinki/moloko

рівнем розвитку тваринництва, так і з історичними традиціями в харчуванні людей. Наприклад, найвищі показники споживання молока і молочних продуктів на душу населення у Новій Зеландії — 665 кг, Фінляндії — 613 кг, Швейцарії — 433 кг, Данії — 427 кг, Австралії — 458 кг, найменші в Індонезії — 1 кг, Китаї — 3 кг, Нігерії — 9 кг [6].

Рациональна науково обґрунтована річна норма споживання молока і молочних продуктів в Україні на одну особу в рік складає 350—380 кг. Дані таблиці 1 свідчать, що в останні 19 років по всіх областях України фактичне споживання молока на одну особу значно нижче раціональної норми і коливається від 199,1 до 201,7 кг на одну особу в рік. Найбільший рівень споживання молока і молочних продуктів склав 225,6 кг у 2005 році. У 2019 році споживання молока та молочних продуктів в Україні досягло лише 201,7 кг на рік, що в 1,8 рази менше норми споживання.

Аналіз обсягів споживання молока в цілому по Україні та у розрізі областей свідчить, що за період з 2000 року по 2019 рік обсяги споживання молока та молочних продуктів по областях Західного регіону скоротилися, але зали-

шаються більшими, ніж в інших областях та в середньому по Україні (табл. 1).

На нашу думку, регіональні особливості споживання молока зумовлені певними економічними, демографічними та маркетинговими факторами. Найбільш вагомі економічні чинники, а саме: купівельна спроможність, що визначається рівнем доходу населення регіону та ціною реалізації продукції. Демографічні фактори охоплюють чисельність і співвідношення міського і сільського населення, його вік, звички, смаки, традиції та вподобання. Маркетингові фактори стосуються насамперед стану пропонованого продукту. Це передусім якість

Таблиця 3. Основні показники молочної галузі в Україні станом на 01.01.2020 р.

	1990	2003	2019
Кількість молокопереробних підприємств	643	441	192
Виробництво молока, млн т	24,5	13,67	10,0
Перероблено молока, млн т	18,0	4,5	3,7
Продукція з незбираного молока, тис. т	6430	1230	1010
Вершкове масло, тис. т	441,1	145,3	89,2
Сир, тис. т	183,8	167,8	128,6
Сухе молоко, тис. т	61,1	101,4	34,1
Згущене молоко, тис. т	166	220	74,5

Джерело: Молочна галузь України та її майбутнє через 10 років: проблеми, національна програма розвитку та державна підтримка // <http://agropolit.com.blog>

Таблиця 4. Виробництво молока і молочної продукції по Україні за 2011–2019 роки, тис. т

Найменування продукції за Номенклатурою (НПП)	2011	2015	2016	2017	2018	2019	Динаміка		
							2019 до 2011 р., %	2019 до 2015 р., %	2019 до 2018 р., %
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Молоко та вершки незгущені й без додавання цукру чи інших підсолоджувальних речовин жирністю не більше 1%, у первинних пакуваннях об'ємом нетто більше 2 л	308	461	467	464	443	435	41,23	-5,64	-1,81
Молоко та вершки незгущені й без додавання цукру чи інших підсолоджувальних речовин жирністю більше 1%, але не більше 6%, у первинних пакуваннях об'ємом нетто не більше 2 л	535	472	463	478	497	474	-11,40	0,42	-4,63
Молоко та вершки незгущені й без додавання цукру чи інших підсолоджувальних речовин жирністю більше 21%, у первинних пакуваннях об'ємом нетто більше 2 л	23,2	51,3	53,2	47,9	48,6	51,3	21,12	—	5,56
Молоко сухе знежирене (молоко та вершки у твердій формі не більше 1,5%), у первинних пакуваннях об'ємом більше 2,5 кг	38,2	51,2	48,5	47,6	38,1	34,5	-9,69	-32,62	-9,45
Масло вершкове жирністю не більше 85%	76,2	101,0	102,0	108,0	105,0	91,6	20,21	-9,31	-12,76
Сир свіжий неферментований (недозрілий і невитриманий; уключаючи сир із молочної сироватки та кисломолочний сир)	76,5	67,8	70,2	68,2	72,6	64,0	-16,34	-5,60	-11,85
Сир тертий, порошковий, голубий та інший неплавлений (крім свіжого сиру, сиру із молочної сироватки та кисломолочний сир)	161,0	96,6	86,5	94,3	97,0	86,1	-46,52	0,41	-11,24
Сир плавлений (крім тертого або порошкового)	17,1	27,0	26,2	27,1	28,6	29,5	72,51	9,26	3,15
Молоко та вершки згущені підсолоджені	58,3	51,6	44,4	42,8	34,9	35,7	-38,77	-30,81	2,29
Молоко і вершки коагульовані, йогурт, кефір, сметана та інші ферментовані продукти	359,0	297,0	293,0	272,0	275,0	281,0	-21,73	-5,39	2,18
Йогурт рідкий та сквашене молоко ароматизовані (молоко і вершки коагульовані, йогурт, кефір, сметана та інші ферментовані продукти, ароматизовані або з додаванням фруктів, горіхів або какао)	81,2	106,0	112,0	116,0	126,0	136,0	67,49	28,30	7,94

Джерело: Державна служба статистики України: kr.ukrstat.gov.ua/web.htm

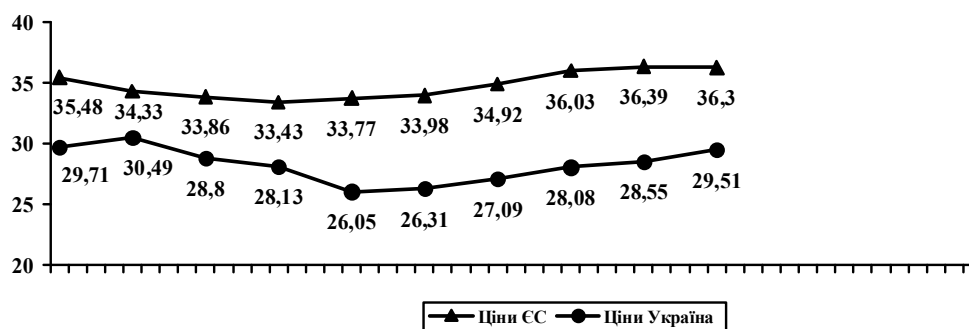

Рис. 1. Динаміка закупівельних цін на молоко в Україні та країнах ЄС у 2020 році, євро за 100 л

продукції, її споживчі властивості, призначення і способи її використання та її ціна.

На рівень споживання молока і молочних продуктів великий вплив має розвиток молочної галузі тваринництва. Слід відмітити, що молочна галузь характеризується щорічним зменшенням поголів'я ВРХ. У 2018 році спостерігалось найнижче поголів'я ВРХ за всю історію України. Поголів'я молочних корів у 2018 році становило 1,9 млн голів [7]. А, відповідно, зменшення кількості молочних корів вплинуло на зменшення кількості виробленого молока. В 2019 році вироблено молока в порівнянні з 2015 роком менше на 5,7%. В 2018—2019 роках рівень виробництва молока стабілізувався на рівні 10 млн т за рахунок нарощування поголів'я в сільгосп підприємствах (табл. 2).

Аналіз балансу виробництва та споживання молока свідчить, що обсяги виробництва та споживання молока зменшуються. Зниження купівельної спроможності населення країни, зменшення географічних розмірів ринку через втрату контролю над частиною території країни впливають на зменшення ємності внутрішнього продовольчого ринку.

Пропозиція молока на внутрішньому ринку перевищує платоспроможний попит на молоко і молочну продукцію. Вагомим стримуючим фактором є високий рівень роздрібних цін на молочну продукцію. Це висуває на перший план проблему ціноутворення, як одну із головних у маркетинговій діяльності на ринку та формування попиту та пропозицій.

Розвиток молокопереробної галузі в Україні за останні 29 років свідчить про концентрацію виробництва молока і молочних продуктів на великих молокопереробних підприємствах. Їх кількість у 2019 році становила 192, що в 3,3 раза менше їх кількості в 1990 році та в 2,3 раза в 2003 році. Зменшилась в 4,7 рази кількість переробленого молока з 18 млн т у 1990 році до 3,7 млн т у 2019 році, що, відповід-

но, вплинуло і на зменшення кількості виробленої молочної продукції (табл. 3).

Щодо ринкової пропозиції молока та молочної продукції, то за даними Держкомстату України обсяги виробництва молочної продукції коливаються на протязі 2015—2019 років, то зростаючи, то скорочуючись. Так, по молоку та вершках незгущених у 2019 році порівняно з 2011 роком можна відмітити стабілізацію та зростання виробництва. По сиру плавленому, молоку та вершках згущених, молоку і вершках коагульованих, йогурту рідкому та сквашеному молоку в 2018—2019 роках виробництво продукції продовжує зростати (табл. 4).

Одним з чинників стабілізації ринку молока та молочних продуктів є рівень закупівельних цін. У країнах ЄС у 2020 році середня ціна закупівлі молока склала 38,07 євро за 100 л. Середня ціна реалізації молока сирого усіх видів сільськогосподарськими підприємствами (без ПДВ) у 2020 році по Україні склала 29,36 євро за 100 л, що нижче на 8,71 євро (на 21%) [7]. Виробництво молока перебуває на межі збитковості, про що свідчить ціна реалізації. В Асоціації виробників молока зауважують, якщо не вжити заходів, то така тенденція призведе до нищівного стану як у молочному скотарстві, так і у молокопереробній промисловості [8]. Запобігти цьому може зростання на українському ринку закупівельної ціни на сире молоко (рис. 1).

Найвищі закупівельні ціни на молоко серед основних країн виробників ЄС у лютому 2020 року фіксувалися у Італії — 38,60 євро за 100 л, Франції — 37,81 євро за 100 л, Нідерландах — 37,30 євро за 100 л молока. Найнижчі в Литві — 32,05 та Угорщині — 32,92 [9].

Важливий аспект аналізу стану та перспектив розвитку ринку — визначення його експортно-імпортного потенціалу. Згідно зі статистичними даними, протягом 2017—2020 років обсяги експорту Україною молочних продуктів

Таблиця 5. Обсяги експорту основних видів молочної продукції за період 2017–2020 рр.

Найменування	Роки								Динаміка, % 2020 до 2019, тис. дол. США
	2017		2018		2019		2020		
	тис. т	тис. дол. США	тис. т	тис. дол. США	тис. т	тис. дол. США	тис. т	тис. дол. США	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
401000000 молоко та вершки, незгушені та без додавання цукру чи інших підсолоджувальних речовин									
	14,06	9733,7	20,81	14733,8	25,21	15310,6	18,63	12005,3	-21,59
402000000 молоко та вершки, згушені та з додаванням цукру чи інших підсолоджувальних речовин									
	46,83	80585,3	35,50	59047,1	35,80	76205,0	27,4	55529,2	-27,41
403000000 маслянка, коагульовані молоко та вершки, йогурт, кефір й інші ферментовані або сквашені (бактеріальними заквасками) молоко та вершки, згушені або незгушені, з додаванням або без додавання цукру чи інших підсолоджувальних речовин, ароматизовані									
	3,71	4179,8	5,47	8479,7	6,1	9901,0	5,7	8974,0	-9,36
404000000 молочна сироватка, згушена або незгушена, з додаванням чи без додавання цукру чи інших підсолоджувальних речовин; продукти, що складаються з натуральних компонентів молока, з додаванням чи без додавання цукру, або інших підсолоджувальних речовин									
	31,93	24827,8	31,94	21927,7	24,14	18254,9	26,91	22304,7	22,18
405000000 масло вершкове та інші жири, вироблені з молока; молочні пасти									
	30,42	129787,7	30,38	128606,4	18,28	77086,7	11,22	48731,5	-36,78
406000000 сири всіх видів і кисломолочний сир									
	9,05	32510,2	8,34	30797,8	7,17	26778,5	6,35	24414,8	-8,83
Загальний обсяг експорту молочної продукції									
		281624,5		263595,5		223536,7		171959,5	

Джерело: Державна служба статистики України: kr.ukrstat.gov.ua/web.htm

коливаються, зростаючи або зменшуючись. Різке скорочення обсягів експорту молочних продуктів у 2020 році порівняно з 2019 роком спостерігаємо по всіх групах класифікації молочної продукції, крім групи 404000000, в межах від 8,83% до 36,78%. Найбільші обсяги у структурі експорту у 2020 році склали молоко та вершки згушені — 55529,2 тис. дол. США (32,3%) та масло вершкове та інші жири — 48731,5 тис. дол. США (28,3%).

Основними експортерами вітчизняної молочної продукції у 2020 році були Молдова, Грузія, Казахстан, Азербайджан, Вірменія, Китай та Ізраїль. У 2020 році порівняно з 2019 роком обсяги експорту молочної продукції у Молдову, Грузію, Азербайджан та Казахстан зросли в межах 9—11% по кожній країні. Обсяги експорту молочної продукції за даними чотирьох країнах у загальному обсязі експорту молочної продукції у 2020 році склали 48,2%. У 2020 році в порівнянні з 2019 роком загальні обсяги експорту молочної продукції зменшились на 51577,2 тис. дол. США (на 23%). Експорт молочної продукції по Китаю зменшився на 46%, по Польщі на 63%. Слід відзначити у 2020 році Польща зменшуючи обсяги експорту молочної продукції збільшила імпорт цієї продукції в Україну на 68%.

В Україну імпортують переважно молоко, десертно-йогуртну продукцію та сири. Основними постачальниками молочної продукції на вітчизняний ринок є Польща, Німеччина, Білорусь, Нідерланди, Франція, Італія, Бельгія.

ВИСНОВОК

Для успішного розвитку вітчизняного ринку молока і молочних продуктів не вистачає адекватної і стабільної державної підтримки. Сьогодні молокопереробний комплекс України переживає чи не найглибшу кризу за останні 20 років. В Асоціації виробників молока зауважують: якщо не вжити заходів, то така тенденція приведе до жалюгідного стану як у молочному скотарстві, так і в молокопереробній промисловості, відновити, які буде вкрай важко [10].

Сьогодні в Україні відбувається відмирання неефективних молокопереробних підприємств, що можна пояснити такими причинами:

— дуже низькими світовими цінами на молоко та молочні продукти;

— нездатністю вітчизняного ринку молока і молочних продуктів випускати та експортувати продукцію, яка мала б попит не лише в країнах СНД, а і в країнах ЄС;

— зниженням купівельної спроможності населення.

У таких умовах отримувати прибуток і розвиватися можуть лише потужні підприємства, які мають сучасну та ефективну організацію всіх виробничих процесів — від закупівлі молока до реалізації готової молочної продукції.

Одне з головних завдань сьогодення для виробників та переробників молока є встановлення активної співпраці як між собою, так і з потенційними споживачами, а саме: активізація діалогу вітчизняних виробників молока та молочних продуктів, що виробляють якісну продукцію, із потенційними споживачами для просування її позитивного іміджу та створення системного експорту. Такі організації, як, наприклад, Асоціація виробників молока повинна активно працювати над стимулюванням експорту вітчизняної продукції.

Лише за умови спільних зусиль держави, виробників та переробників молока вітчизняний ринок молока і молочних продуктів може приносити прибуток та успішно експортувати українську молочну продукцію на європейські ринки та ринки інших країн світу.

Література:

1. Молочна промисловість. URL: <http://ru.wikipedia.org>
2. Держкомстат України. URL: <http://kr.ukrstat.gov.ua/web.htm>
3. Молочна промисловість. URL: <http://referat.repetitor.ua>
4. В Україні очікується збільшення виробництва молока. URL: <http://www.licasoft.com.ua>
5. Рутхурак М.В. Підвищувати ефективність виробництва та рівень споживання молока. Економіка АПК. 2005. № 10. С. 80.
6. Статистичний збірник Баланси та споживання основних продуктів населенням України, Державна служба статистики України. 2019. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
7. Молочна галузь України та її майбутнє через 10 років: проблеми, національна програма розвитку та державна підтримка. URL: <http://agropolit.com.blog>
8. Івченко В.М. Аналітичні дослідження цінових тенденцій у сфері закупівлі великої рогатої худоби, свиней і молока в Україні та країнах ЄС станом на 15 березня 2021 року / Сост. В.М. Івченко, О.О. Митченко, А.Л. Солошонюк. Київ: НДІ "Укragропромпродуктивність", 2021. 36 с.
9. Івченко В.М. Аналітичні дослідження цінових тенденцій у сфері закупівлі великої рогатої худоби, свиней і молока в Україні та краї-

нах ЄС станом на 15 травня 2021 року / сост. В.М. Івченко, О.О. Митченко, А.Л. Солошонюк. Київ: НДІ "Укragропромпродуктивність", 2021. 36 с.

10. Інформаційно-аналітичний портал про молоко і молочне скотарство. URL: <http://milkua.info/uk>

References:

1. wikipedia (2021), "Dairy industry", available at: <http://ru.wikipedia.org/> (Accessed 25 June 2021).
 2. State Statistics Service of Ukraine (2021), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 20 June 2021).
 3. referat.repetitor.ua (2021), "Dairy industry", available at: <http://referat.repetitor.ua> (Accessed 15 June 2021).
 4. Licasoft (2021), "In Ukraine, an increase in milk production is expected", available at: <http://www.licasoft.com.ua> (Accessed 25 June 2021).
 5. Rutkhurak, M. V. (2005), "Increase production efficiency and milk consumption", *Ekonomika APK*, vol. 10, pp. 80.
 6. State Statistics Service of Ukraine (2021), "Statistical collection Balances and consumption of basic products by the population of Ukraine", available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 25 June 2021).
 7. agropolit (2021), "Ukraine's dairy industry and its future in 10 years: problems, national development program and state support", available at: <http://agropolit.com.blog> (Accessed 25 June 2021).
 8. Ivchenko, V. M. Mytchenok, O.O. and Soloshonok A.L (2021), *Analitychni doslidzhennia tsinovykh tendetsij u sferi zakupivli velykoi rohatoi khudoby, svynej i moloka v Ukraini ta krainakh YeS stanom na 15 bereznya 2021* [Analytical researches of price tendencies in the sphere of purchase of cattle, pigs and milk in Ukraine and the EU countries as of 15 march 2021], "Ukrahro-promproduktyvnist", Kyiv, Ukraine.
 9. Ivchenko, V. M. Mytchenok, O.O. and Soloshonok A.L. (2021), *Analitychni doslidzhennia tsinovykh tendetsij u sferi zakupivli velykoi rohatoi khudoby, svynej i moloka v Ukraini ta krainakh YeS stanom na 15 travnya 2021* [Analytical researches of price tendencies in the sphere of purchase of cattle, pigs and milk in Ukraine and the EU countries as of 15 may 2021], "Ukrahro-promproduktyvnist", Kyiv, Ukraine.
 10. Information and analytical portal about milk and dairy farming (2021), available at: <http://milkua.info/uk> (Accessed 25 June 2021).
- Стаття надійшла до редакції 09.08.2021 р.*